

Karere Ou

To Tatou Vai

Kote Vai e apinga oronga ua ia mai ete natura –
kare e 'ona, e apinga akaperepereia ra ete katoatoa

Te Akarakara'anga atu

- Eaa i tau i ei ki To Tatou Vai?
- Akarakara oonu'anga ite ao natura o Aitutaki, kua oti te reira
- Kote ripoti note akarakara oonu'anga atu ite ao natura kua tuku ia atu teia kite katoatoa.
- Akarakara matatio'anga ite tu'anga ote ora'anga tangata e pera te au peu i matauia
- Te turanga ote au angaanga a Te Mato Vai
- Au angaanga ki runga ite au pu paipa e te au mataara
- Arai'anga i tetai ua atu tangata auraka kia aere atu ki uta ite pu paipa o Papua, te ngai ote vai rere e pera te aere Tikoti ite Enea.
- Te aronga Kuki Airani e anga'anga nei na Te Mato Vai

Eaa i tau i ei ki To Tatou Vai?

Ko To Tatou Vai, e tuanga angaanga ou teia tei akatupuia note tiaki ete akono ite au angaanga e pera te au akameitaki'anga ite au tu'anga angaanga no runga ite vai ete vai repo e akameitakiia nei i raro ake ite nga porokaramu Mei Te Vai Ki Te Vai e pera te Te Mato Vai.

Ka akamata teia ngai angaanga To Tatou Vai ite ra 1 o Peperuare 2019. Kua ikiia a Brent Manning, e tangata kite maramara i roto ite tu'anga ote vai e pera te vai repo o Nu Tireni, ei akatere maata no teia tu'anga angaanga ete irinaki nei te Kumiti Akatere o te TTV e ka oti te akaki ite au ngai angaanga mamaata ite nga ra mua o Peperuare.

Te angaanga ua atu nei rai te tu'anga akatere (PMU) ki runga i teia nga tu'anga angaanga e rua, inara kote tu'anga note akakitekite karere ete au tuatua no runga ite Mei Te Vai Ki Te Vai e pera Te Mato Vai kua kapitiia teia ki raro ake i To Tatou Vai. Kote akaari mai teia ite turanga o TTV no te tuatau ki mua e pera te itiki'anga matutu ki rotopu ite iti tangata, te vai, te vai repo e pera to tatou ao natura.

Te tu'a nei i reira teia nga tu'anga angaanga e rua ite roro kupenga – totatouvai.co – e ko teia karere akakitekite te apai mai nei ite turanga no runga i teia nga tu'anga angaanga e rua.

Mei Te Vai Ki Te Vai – Eaa te tupu nei ?

Kua oti i teiane i te akarakara oonu'anga atu ite ao natura i Aitutaki

Kua oti ia matou i teiane i te akarakara oonu'anga atu ite turanga ote ao natura i Aitutaki. Ka riro e nate tu'anga angaanga ote Pae Moana (MMR) e akarakara putuputu ite turanga ote vai i roto ite tai roto e na matou te PMU e rave ite au vaito'anga ote turanga ote vai.

Kote ripoti note akarakara oonu'anga atu ite ao natura kua tukuia atu teia kite katoatoa.

Noatu te taroaroa ite oti'anga mai tetai ote au ripoti no runga ite akarakara oonu'anga atu ite turanga ote tai roto i Muri, kua oti i reira teia i teiane i te tukuia atu te katoatoa'anga o teia ripoti ki vao ete PMU.

Kua tukuia atu te au manako mamaata o teia ripoti na runga ite roro uira totatouvai.co i roto ite tu'anga ote au Nuti ete Akakitekite'anga (News & Publications section). Kote katoa'anga ote au ripoti ka tuku katoaia atu teia na runga ite roro uira i te openga o teia marama. Te akapapu mai nei teia ripoti e kote vai repo tangata te kino maata e akatupu nei ite au manamanata i roto ite tai roto i Muri.

Akarakara matatio'anga ite ka tupu kite ora'anga tangata e pera te au peu i matauia

Kua tara'u atu te tu'anga ote Aid Programme o Nu Tireni i tetai pupu tei aratakiia ete kamupani Coffey note akarakara matatio'anga atu ite turanga ote ora'anga tangata e pera te au peu tei matauia te ka arapakiia ete tu'anga angaanga Mei Te Vai Ki Te Vai. Ko teia kamupani Coffey, tei Nu Tireni e Autereria aia e ko tana angaanga koia oki kote akarakara matatio'anga i te ka tupu kite ao natura e pera te ora'anga tangata no runga ite au angaanga mamaata e raveia nei takapini i teiane i ao. Ka angaanga piri mou atu teia kamupani kite tu'anga PMU e pera te kamupani no konei koia te Akairo Consulting tei aratakiia e Christina Newport raua ko Elizabeth Wright-Koteka.

Ka rave teia pupu ite:

- Kimikimi'anga ete akarakara'anga ite au arapaki'anga tate Mei Te Vai Ki Te Vai ka akatupu ki runga ite ora'anga tangata e pera te au peu maori me akatupu ia ake tetai o teia nga ravenga e tamanakoia nei note akaatea atu ite vai repo koia oki te toto'a atu'anga ki runga ite enua me kore te paipa atu'anga kite moana. Kote tangata kite pakari ko Professor Richard Walter no ko mai ite apii teitei o Nu Tireni koia te University of Otago, nana e rave ite akarakara'anga no runga ite tu'anga ote au peu maori.
- Au iriirikapua kite au arataki ote au putuputu'anga ote enua note kimi marama e pera note akarongo i to ratou manako e to ratou turanga no runga ite nga ravenga tamanako note akaatea'anga ite vai repo, ka rave katoa ite au iriirikapua kite maata'anga ote iti tangata.

Ka raveia te iriirikapua kite iti tangata ite ra 10 kite ra 14 o Titema. No tetai au manako takake, ka kiteia teia ki runga ite roro kupenga To Tatou Vai kapi 'news and publications' - <https://www.totatouvai.co/news-publications>

Te Mato Vai – Eaa te tupu nei?

Au angaanga ki runga ite au pu paipa e te au mataara kite au pu paipa

Kua oti i teiane i e 31% o teia tu'anga angaanga. Kua oti ite ta timeniia te au apinga tei anoanoia kia ta timeniia i Turangi e Avana. Kote tangika auri kakapu vai i Turangi kua waitata teia ite oti ete akatuia nei to Avana. Te tamouia nei te au paipa vai i rotopu ite au tangika note kakapu'anga vai. Te aere ua atu nei te au angaanga e raveia nei kite au pu paipa o Matavera, Tupapa, Takuvaine e Papua. Kote akaou'anga ite au paipa vai mamaata i Papua e Avatiu te waitata nei te reira ite oti, e te aere ua atu nei te akaou'anga ite au paipa vai mamaata i Avana.

Te aere katoa atu nei rai te angaanga ki runga ite au mataara ki uta ite au pu paipa. To Tupapa kua waitata e 90% ite oti. Kua oti te akameitaki ite mataara kite pu paipa o Matavera, ete akapapaia nei te au akapapa'anga note akameitaki atu ite au mataara o Totokoitu, Taipara e Ngatote.

Kua meitaki tikai te turanga ote enua i muri ake ite ua maata tei topa ite openga epetoma ote ra Taeanga Evangelia, e kua riro teia reva meitaki ite akatupu ite turanga meitaki rava note au angaanga e raveia nei ki runga ite au mataara e pera te au ngai e akatuia nei te au apinga ki ko ite au pu paipa.

The storage tank at Matavera

The intake structure at Matavera

Te au arai'anga note aere atu kite pu paipa

Ei ravenga note paruru atu kia kore e tupu te manamanate ki tetai ua atu tangata, kua topiri atu matou ite mataara ki uta ite nga pu paipa o Papua e Avatiu note akateke'anga ite au vaea uira mamaata ete ririnui.

Kia tika kia aere atu ki runga ite au kapi ote mata puka Te Mato Vai e pera te Rarotonga Community and Beyond note au karere ou no runga ite arai'anga auraka kia aere atu ki uta i te ngai o teia nga pu paipa e pera note aere tikoti ite enua. Me e uianga taau, kia tika kia taniuniu atu ite tu'anga akatere il teia au angaanga (PMU) ki runga ite numero 28851

Te iti tangata e anga'anga nei na Te Mato Vai

Kote tu'anga rua note akameitaki'anga ite au pu paipa ate Te Mato Vai te raveia nei te reira ete Kamupani McConnell Dowell. Kua akamataia a McConell Dowell ki Nu Tireni ite mataiti 1961, inara e 90% ote aronga e angaanga nei ki runga ite Te Mato Vai e au Kuki Airani te reia. Kote aite'anga, topiri atu kite ravenga note oronga'anga mai ite vai ma ete irinakiia kite iti tangata, te oronga katoa nei te Te Mato Vai ite au ngai angaanga nate iti tangata.